

ОСОБЛИВОСТІ СТАВЛЕННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ З РІЗНИМ СОЦІОМЕТРИЧНИМ СТАТУСОМ ДО ПРОЯВІВ ДЕСТРУКТИВНОГО ЛІДЕРСТВА У ВІЙСЬКОВИХ КОЛЕКТИВАХ

Проаналізовано й узагальнено сучасні науково-теоретичні дослідження проблематики лідерства у військових колективах. Виділено і запропоновано форми деструктивного лідерства, що можуть проявлятися у професійній діяльності військовослужбовців Національної гвардії України. Висвітлено особливості ставлення військовослужбовців з різним соціометричним статусом до проявів деструктивного лідерства у військових колективах.

Ключові слова: лідерство, військове лідерство, деструктивне лідерство, лідерська поведінка, соціометричний статус, військовий колектив.

Постановка проблеми. Військове лідерство стимулює позитивні зміни у діяльності військ (сил), зосереджуючись на мотивації і взаємодії з особовим складом, та є однією зі складових досягнення ефективного командування та управління в Національній гвардії України [1].

Міжособистісна взаємодія командирів і підлеглих, що побудована на засадах військового лідерства, зумовлена низкою психологічних особливостей, які проявляються у конкретних формах, можуть мати офіційний або неформальний характер і як наслідок – впливати на якість виконання службових (бойових) завдань. Роль і місце командирів у військово-професійному середовищі, згуртуванні військових колективів, підтриманні позитивного соціально-психологічного клімату у підрозділі та інші психологічні особливості взаємодії військовослужбовців були й залишаються важливим аспектом успішного функціонування будь-якого підрозділу.

Більшість дослідників традиційно зосереджують свою увагу на чинниках, які пов'язані з ефективним лідерством, і припускають, що неефективне управління зумовлено зазвичай відсутністю лідерства. Однак водночас дослідження деструктивних аспектів лідерства показують, що вони містять у собі прояви деструктивної поведінки, які не обмежуються лише відсутністю ефективної лідерської поведінки [2–9].

Успіх керівників армії завжди залежав від підтримки етики армії, набору стійких моральних принципів, цінностей, переконань та законів, які керують армією і створюють культуру довіри, необхідну професіоналам під час виконання місії, виконання службових обов'язків [10].

Деструктивне ж лідерство знищує колектив зсередини, адже це більше, ніж просто погане лідерство. Це постійне зловживання владою і впливом на шкоду підлеглим.

Дослідження проявів деструктивного лідерства на сьогодні є важливим або навіть більш важливим, аніж розуміння й посилення позитивних аспектів конструктивного лідерства, оскільки деструктивна поведінка лідера – офіційного керівника призводить до зниження мотивації підлеглих до впровадження інновацій, їхньої невдоволеності роботою та інше, що гальмує організаційний розвиток у цілому [2].

Тому розуміння, вчасне виявлення форм прояву деструктивного лідерства та запобігання їм є важливим складником у забезпеченні ефективного функціонування військових колективів, а встановлення психологічних особливостей проявів деструктивного лідерства – актуальним напрямом для багатьох вітчизняних та зарубіжних дослідників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз науково-теоретичних джерел свідчить, що окрему площину досліджень у сфері теорії лідерства посідає розмежування конструктивного та деструктивного аспектів цього феномена, що останніми роками підтверджується великим інтересом дослідників до «темної» сторони лідерства.

Огляд підходів до визначення сутності деструктивного лідерства показує, що у вивченні деструктивних проявів лідерства науковці, поряд із визначеннями цього феномена як «тиранічне лідерство», «токсичне лідерство», «руйнівне лідерство», «деспотичне лідерство», «антиорганізаційне лідерство», мають певні спільності та відмінності в описі й трактуванні сутності цього явища. Вітчизняними і зарубіжними дослідниками було розглянуто особливості деструктивної поведінки керівників у системі міжособистісної взаємодії та її вплив на ефективність спільної діяльності [4, 8–12].

Так, В. Карпенком (2021) було проаналізовано формування поняття лідерства у воєнно-наукових дослідженнях, розглянуто поліаспектність цього поняття і з урахуванням специфіки управлінської та військово-професійної діяльності запропоновано поняття «військового лідерства» як ключового комплексу професійно важливих якостей особистості, що визначають здатність впливати на особистість та поведінку інших військовослужбовців для досягнення визначеної мети [3].

Деструктивне (токсичне) лідерство – це систематична поведінка лідера, керівника або менеджера, що порушує законні інтереси організації шляхом підриву та/або саботування цілей, завдань, ресурсів та ефективності організації, а також мотивації, добробуту чи задоволеності підлеглих роботою [2].

Томас Хол Фоссе спільно з іншими авторами (2019) провели системний огляд та мета-аналіз наукових досліджень активних і пасивних форм деструктивного лідерства у військовому контексті, за результатами якого встановлено, що пасивні й активні форми деструктивного лідерства у військовому середовищі можуть однаковою мірою сприяти негативним явищам у підрозділі, а успішні стратегії з подолання наслідків таких проявів мають бути спрямовані як на активні, так і на пасивні форми деструктивної поведінки керівників [4].

Чималу увагу дослідженню деструктивного лідерства приділяють у Збройних силах Великої Британії, де Центром армійського лідерства [5] при Королівській військовій академії Великої Британії на постійній основі публікуються погляди посадових осіб, що стосуються як ефективного, так і деструктивного лідерства у військовому середовищі. Крім того, цим Центром у 2021 р. було розроблено Доктрину армійського лідерства Збройних сил Великої Британії (АС 72029, Army Leadership Doctrine) [6], в якій поряд із питаннями ключових концепцій, які є основними для розуміння армійського підходу до сутності лідерства, також запропоновано «десять захворювань лідерства» та надано «токсичний трикутник лідерства».

У зарубіжних джерелах [4, 6, 11] зазначено, що токсичне лідерство базується на трьох елементах, до яких належать: деструктивний лідер, сприятливі послідовники та сприятливе середовище. Цю взаємодію інтерпретують як токсичний трикутник, що містить у собі особистісні якості та цінності лідера; надії, страхи та мотивації тих, хто вибирає йти за лідером; характеристики оточення. Токсичне лідерство є хронічним за своєю природою, і якщо його не брати до уваги, воно може підірвати всю організацію.

З огляду на зазначене вище вивчення психологічних особливостей проявів деструктивного лідерства у військових колективах залишається актуальним напрямом дослідження і потребує поглибленого розуміння цього феномена з урахуванням специфіки професійної діяльності сил безпеки та оборони країни.

Мета статті – визначити особливості ставлення військовослужбовців з різним соціометричним статусом до проявів деструктивного лідерства у військових колективах у контексті їхньої значущості для військовослужбовців Національної гвардії України.

Виклад основного матеріалу. У попередньому дослідженні [13] було встановлено, що міжособистісна взаємодія командирів з особовим складом зумовлена низкою психологічних особливостей, які виражаються, зокрема, у конкретних формах прояву конструктивного лідерства і мають певні особливості у їхньому сприйнятті залежно від соціометричного статусу військовослужбовця; оцінювання військовослужбовцями проявів конструктивного лідерства у своїх колективах залежить від їхнього соціометричного статусу, що має бути враховано посадовими особами під час здійснення заходів впливу на особовий склад з метою ефективного виконання службових (бойових) завдань.

Військове середовище характеризується загрозливими і небезпечними для життя умовами. Для подолання військовими лідерами стресових навантажень необхідне найкраще поєднання професійних навичок, спеціальних психологічних знань, вольових зусиль та злагодженої командної роботи всього особового складу. Необхідність ухвалювати рішення і високий рівень відповідальності за їхні наслідки у бойових умовах є основними чинниками формування, становлення й розвитку військових лідерів [1].

Для з'ясування особливостей ставлення військовослужбовців до проявів деструктивного лідерства у військових колективах було використано такий алгоритм:

- 1) здійснення науково-теоретичного аналізу й узагальнення сучасних досліджень проблематики деструктивного лідерства у військових колективах;
- 2) визначення індивідуального соціометричного статусу військовослужбовців з використанням непараметричного методу соціометрії;
- 3) виявлення наявності та форм прояву деструктивного лідерства у військових колективах;

4) визначення уявлення військовослужбовців Національної гвардії України з різним соціометричним статусом про значущість проявів деструктивного лідерства у військових колективах;

5) якісний та кількісний аналізи отриманих даних.

До проведення дослідження було залучено здобувачів вищої військової освіти Національної академії Національної гвардії України загальною чисельністю 104 військовослужбовці (серед яких 65 – чоловічої та 39 – жіночої статі), які мали різний формальний статус.

Для визначення форм прояву деструктивного лідерства та їхньої значущості у військових колективах було використано:

– опитувальник Деструдо-Л [12], що пропонує для оцінювання 20 тверджень, спрямованих на виявлення форм прояву деструктивного лідерства у військових колективах;

– опитувальник визначення значущості форм прояву деструктивного лідерства у військових колективах, який пропонує для оцінювання зазначені у попередньому опитувальнику 20 тверджень, спрямованих на ранжування форм прояву деструктивного лідерства.

Для порівняння показників між групами використано *t*-критерій Стьюдента для незалежних вибірок, а також однофакторний дисперсійний аналіз ANOVA.

У межах першого етапу дослідження для визначення особливостей впливу деструктивного лідерства на військовослужбовців було встановлено їхній соціометричний статус. Для вирішення цього завдання використано непараметричний варіант методу соціометрії, яка була розроблена Дж. Морено. Отримані дані щодо індивідуального соціометричного статусу військовослужбовців дали змогу сформулювати три групи вибірки, а саме: група з високим (27,9 %), нейтральним (43,3 %) та низьким (28,8 %) соціометричним статусом.

На другому етапі дослідження було проведено опитування з використанням опитувальника Деструдо-Л, спрямованого на виявлення форм прояву деструктивного лідерства у військових колективах. Результати опитування подано у таблиці 1.

Таблиця 1 – Порівняльна характеристика наявності та форм прояву деструктивного лідерства у військових колективах (оцінка військовослужбовців з різним соціометричним статусом) (Хср, балів)

№ пор.	Форми прояву деструктивного лідерства у військових колективах	Група			F	Значення
		1	2	3		
1	Поводиться гордовито, зарозуміло, нахабно	2,70	2,76	2,97	0,40	-
2	По-різному ставиться до різних людей, упереджено, несправедливо	2,97	3,02	2,66	0,61	-
3	Неприсмний, невдячний, непривітливий	2,03	2,11	2,10	0,06	-
4	Демонструє схильність до насильницької поведінки	1,43	1,29	1,45	0,60	-
5	Пригнічує інтелектуальні здібності підлеглих	2,80	2,58	2,48	0,42	-
6	Погрожує, щоб схилити до власної думки	1,80	1,82	2,10	0,56	-
7	Потурає, карає підлеглих, які роблять помилки або не досягають поставлених цілей	2,03	2,09	1,90	0,19	-
8	Висуває необґрунтовані вимоги, вимагає неможливого	1,73	1,29	1,69	2,68	0,05
9	Привласнює досягнення підлеглих	2,20	2,02	2,07	0,13	-
10	Ставить власні потреби вище групових	2,07	1,98	2,03	0,04	-
11	Проявляє недовіру до підлеглих	2,23	2,27	2,38	0,11	-
12	Не наважується протистояти іншим, не відстоює власну позицію	2,17	2,02	2,14	0,11	-
13	Не виконує обіцянок	2,40	2,09	2,07	0,60	-
14	Не виділяється, не проявляє себе серед підлеглих	1,90	1,69	2,03	0,99	-
15	Не проявляє активного інтересу (до людей, подій, явищ)	2,27	1,93	2,24	0,78	-
16	Пасивно ставиться до керування, не бере владу у свої руки	1,93	1,60	1,90	1,12	-
17	Демонструє невпевненість під час виконання своєї ролі	1,90	1,53	1,79	1,38	-
18	Погано планує та організовує діяльність	2,27	2,20	2,28	0,04	-
19	Ставить неясні, нечіткі розпорядження	2,30	2,24	2,41	0,15	-
20	Поводиться розгублено	1,70	1,76	1,76	0,04	-

Одержані результати дають можливість зробити такі висновки.

1. Виявлено статистично значущі відмінності у сприйнятті військовослужбовцями з різними соціометричними статусами прояву деструктивного лідерства, що полягає у висуванні з боку командирів необґрунтованих вимог, вимаганні неможливого від підлеглих. Слід зауважити, що така відмінність між групами вибірки залежала від сприйняття зазначеної форми деструктивного лідерства саме військовослужбовцями із середнім соціометричним статусом, який є порівняно меншим показником, ніж у решти груп вибірки. Це можна пояснити тим, що під час вибору виконавців командир ставить завдання тим, на кого може розраховувати, і через відповідальність за такі завдання ця категорія військовослужбовців може відчувати підвищені вимоги щодо їхнього виконання, а військовослужбовці з низьким соціометричним статусом через власний низький авторитет сприймають такі вимоги з боку командирів більш завищеними.

2. У ході аналізу результатів дослідження було виявлено й певні тенденції до сприйняття деструктивного лідерства військовослужбовцями з різним соціометричним статусом, які виражені у такому:

– із зростанням соціометричного статусу військовослужбовця зростає його чутливість до сприйняття деструктивного лідерства, що проявляється у невиконанні командирами своїх обіцянок та випадках, коли командири пригнічують інтелектуальні здібності підлеглих;

– зі зниженням соціометричного статусу військовослужбовця зростає його чутливість до проявів гордовитості, нахабності та недовіри з боку командирів, крім того, більшою мірою відчувається прояв погроз і тиску, щоб схилити до власної думки.

Тенденції до зростання і зменшення сприйняття форм прояву деструктивного лідерства військовослужбовцями з різними соціометричними статусами подано на рисунку 1.

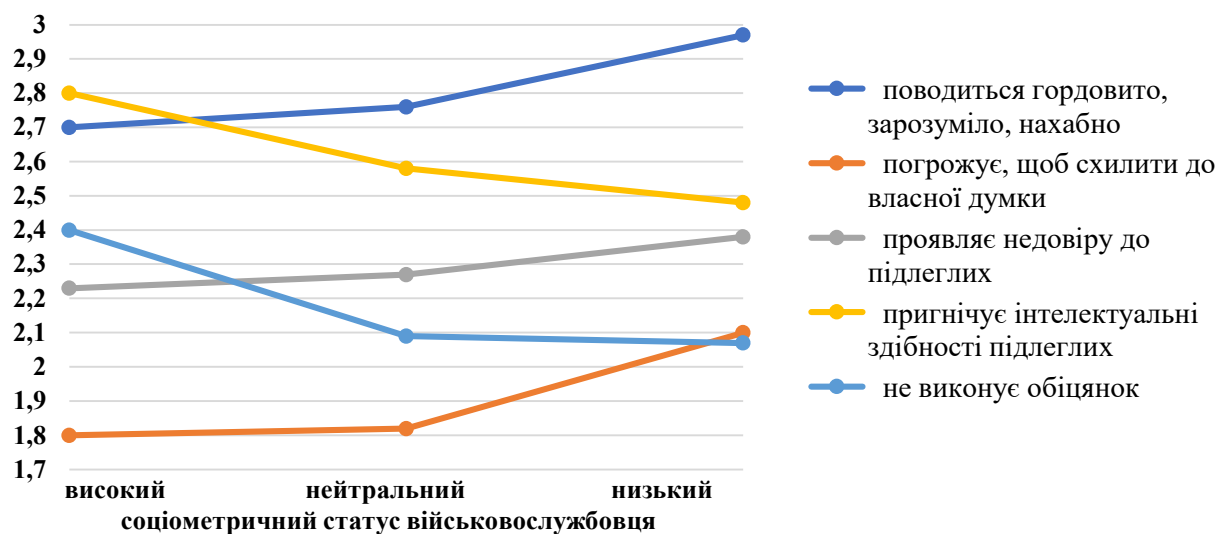

Рисунок 1 – Тенденції до зростання і зменшення сприйняття форм прояву деструктивного лідерства військовослужбовцями з різними соціометричними статусами

3. Найбільш поширені прояви деструктивного лідерства у військових колективах для військовослужбовців з різними соціометричними статусами виявилися однаковими і більшою мірою проявляються з боку командирів у таких формах, як:

- гордовите, зарозуміле та нахабне поведіння;
- нерівне ставлення до різних людей, прояв упередженості та несправедливості;
- пригнічення інтелектуальних здібностей підлеглих.

Військовослужбовці з різними соціометричними статусами також вважають, що в колективах найменшою мірою проявляється деструктивне лідерство у таких формах:

- схильність до насильницької поведінки;
- розгублена поведінка;

– висування необґрунтованих вимог, які передбачають неможливе виконання поставлених завдань.

4. Отримані результати дали змогу визначити форми прояву деструктивного лідерства і провести порівняння у сприйнятті цих форм військовослужбовцями з високим та низьким соціометричними статусами. Так, у процесі порівняння рангових позицій проявів деструктивного лідерства було з'ясовано, що військовослужбовці з низьким соціометричним статусом, на відміну від військовослужбовців з високим соціометричним статусом, більше відчувають розгублену поведінку та схильність до насильницької поведінки з боку командирів, їхні погрози, щоб схилити до власної думки.

Військовослужбовці з високим соціометричним статусом вважають, що недоліки у плануванні й організації діяльності з боку командирів, а також відсутність активного інтересу до людей, подій та явищ мають більший прояв, на відміну від військовослужбовців з низьким соціометричним статусом.

На наступному етапі було визначено значущість форм прояву деструктивного лідерства у військових колективах з використанням опитувальника визначення значущості форм прояву деструктивного лідерства у військових колективах, результати якого відображені у таблиці 2.

Таблиця 2 – Оцінка значущості форм прояву деструктивного лідерства військовослужбовцями з різним соціометричним статусом (середній ранг)

№ пор.	Форми прояву деструктивного лідерства	Група			F	Значення
		1	2	3		
1	Поводиться гордовито, зарозуміло, нахабно	8,90	8,09	6,76	1,18	-
2	По-різному ставиться до різних людей, упереджено, несправедливо	8,87	8,34	7,07	0,83	-
3	Неприємний, невдячний, непривітливий	11,13	12,23	9,34	2,71	0,05
4	Демонструє схильність до насильницької поведінки	6,97	6,09	6,59	0,20	-
5	Пригнічує інтелектуальні здібності підлеглих	8,03	8,18	6,90	0,51	-
6	Погрожує, щоб схилити до власної думки	12,10	7,91	7,31	7,72	0,001
7	Потурає, карає підлеглих, які роблять помилки або не досягають поставлених цілей	11,23	9,55	9,83	0,82	-
8	Висуває необґрунтовані вимоги, вимагає неможливого	12,27	8,39	9,38	5,08	0,01
9	Привласнює досягнення підлеглих	11,30	11,32	9,48	1,20	-
10	Ставить власні потреби вище групових	10,47	9,77	10,83	0,37	-
11	Проявляє недовіру до підлеглих	10,70	12,45	13,38	2,40	0,05
12	Не наважується протистояти іншим, не відстоює власну позицію	11,77	10,66	12,00	0,70	-
13	Не виконує обіцянок	7,50	9,48	11,24	3,72	0,03
14	Не виділяється, не проявляє себе серед підлеглих	12,00	15,02	14,97	4,64	0,01
15	Не проявляє активного інтересу (до людей, подій, явищ)	10,90	13,91	13,38	3,71	0,03
16	Пасивно ставиться до керування, не бере владу в свої руки	10,33	11,25	12,69	1,28	-
17	Демонструє невпевненість під час виконання своєї ролі	11,77	12,34	12,76	0,24	-
18	Погано планує та організовує діяльність	11,80	10,98	12,10	0,35	-
19	Ставить неясні, нечіткі розпорядження	10,00	10,68	10,31	0,12	-
20	Поводиться розгублено	11,33	12,84	12,72	0,55	-

З аналізу таблиці 2 можна зробити такі узагальнення.

1. Констатовано наявність низки статистично значущих відмінностей щодо важливості проявів деструктивного лідерства у військовослужбовців з різними соціометричними статусами. Виявилось, що для військовослужбовців з низьким соціометричним статусом прояви деструктивного лідерства, які виражаються у погрозах командирів, щоб схилити до власної думки, висуванні ними необґрунтованих вимог, вимаганні неможливого, неприємній, невдячній, непривітливій поведінці командирів, мають більше значення, ніж для військовослужбовців з високим соціометричним статусом. Водночас прояв з боку командирів недовіри до підлеглих, невиконання обіцянок, відсутність активного інтересу до людей, подій і явищ та поведінка командира, коли він не виділяється, не проявляє себе серед підлеглих, є більш важливими для військовослужбовців з високим соціометричним статусом, ніж для тих, хто має низький.

2. Аналізуючи одержані результати, можна зазначити, що для військовослужбовців з високим соціометричним статусом найважливішими формами прояву деструктивного лідерства є:

- демонстрація схильності до насильницької поведінки;
- невиконання обіцянок;
- випадки, коли командири пригнічує інтелектуальні здібності підлеглих.

Водночас низькі показники значущості для зазначеної категорії військовослужбовців отримали такі форми деструктивного лідерства, що проявляються або можуть проявлятися командирами:

- не виділяється, не проявляє себе серед підлеглих;
- погрожує, щоб схилити до власної думки;
- висуває необґрунтовані вимоги, вимагає неможливого.

Зі свого боку, військовослужбовці з низьким соціометричним статусом надають значущість таким формам прояву деструктивного лідерства:

- демонстрація схильності до насильницької поведінки;
- гордовитість, зарозумілість та нахабність у поведінці командира;
- випадки, коли командир пригнічує інтелектуальні здібності підлеглих.

Ця категорія військовослужбовців не надає великої значущості таким формам деструктивного лідерства з боку командирів, як:

- прояв недовіри до підлеглих;
- відсутність активного інтересу (до людей, подій, явищ);
- випадки, коли командир не виділяється, не проявляє себе серед підлеглих.

Отже, за результатом дослідження можна зробити висновок, що для військовослужбовців з різними соціометричними статусами є важливі та неважливі форми прояву деструктивного лідерства, які проявляються або не проявляються у колективі. Результати, що відображують наявність і значущість форм прояву деструктивного лідерства для військовослужбовців з високим соціометричним статусом, надано у таблиці 3.

Таблиця 3 – Форми прояву деструктивного лідерства та їхня значущість для військовослужбовців з високим соціометричним статусом

Форми прояву деструктивного лідерства		
	проявляються	не проявляються
Значущі	<ul style="list-style-type: none"> – не виконує обіцянок; – пригнічує інтелектуальні здібності підлеглих; – поводить себе гордовито, зарозуміло, нахабно; – по-різному ставиться до різних людей, упереджено, несправедливо 	<ul style="list-style-type: none"> – демонструє схильність до насильницької поведінки
Незначущі	Незначущих форм прояву деструктивного лідерства немає	<ul style="list-style-type: none"> – не виділяється, не проявляє себе серед підлеглих; – висуває необґрунтовані вимоги, вимагає неможливого; – погрожує, щоб схилити до власної думки

Аналіз таблиці 3 свідчить про наявність форм прояву деструктивного лідерства у військових колективах, які є значущими для військовослужбовців з високим соціометричним статусом. Слід зауважити, що хоча зазначені форми і мають слабкий прояв з боку командирів, але є значущими для цієї категорії військовослужбовців. Демонстрація схильності до насильницької поведінки хоч і не проявляється у міжособистісній взаємодії, але вона є значущою для військовослужбовців з високим соціометричним статусом. Крім того, для цих військовослужбовців незначущих форм деструктивного лідерства, які проявляються, немає, що може вказувати на те, що будь-яка форма прояву деструктивного лідерства скоріш за все стане для вказаної категорії військовослужбовців значущою і відповідно може мати негативний ефект.

У таблиці 4 надано узагальнені результати про форми прояву деструктивного лідерства та їхню значущість для військовослужбовців з низьким соціометричним статусом.

Таблиця 4 – Форми прояву деструктивного лідерства та їхня значущість для військовослужбовців з низьким соціометричним статусом

Форми прояву деструктивного лідерства		
	проявляються	не проявляються
Значущі	<ul style="list-style-type: none"> – поводитьься гордовито, зарозуміло, нахабно; – пригнічує інтелектуальні здібності підлеглих; – по-різному ставиться до різних людей, упереджено, несправедливо 	<ul style="list-style-type: none"> – демонструє схильність до насильницької поведінки
Незначущі	<ul style="list-style-type: none"> – проявляє недовіру до підлеглих 	<ul style="list-style-type: none"> – пасивно ставиться до керування, не бере владу в свої руки; – поводитьься розгублено; – демонструє невпевненість під час виконання своєї ролі

З аналізу таблиці 4 можна зробити висновок, що військовослужбовці з низьким соціометричним статусом, як і ті, хто має високий соціометричний статус, відчувають прояв деструктивного лідерства, який виражається у гордовитій, зарозумілій, нахабній поведінці командирів, спробах пригнічувати інтелектуальні здібності підлеглих та в упередженому, несправедливому, різному ставленні до різних людей. І хоча ці прояви й не отримали високих оцінок як таких, що проявляються, вони є значущими для обох груп вибірки, як і ставлення до такого прояву деструктивного лідерства, як демонстрація з боку командирів схильності до насильницької поведінки, що не проявляється у міжособистісній взаємодії між командирами та підлеглими, але при цьому є значущою формою прояву. Крім того, військовослужбовці з низьким соціометричним статусом відчувають прояв з боку командирів недовіри, але значущості такої поведінки не надають.

Висновки

Вивчення феномена лідерства у військовому середовищі сьогодні набирає дедалі більшої актуальності, що робить його одним із пріоритетних напрямів дослідження. У професійній діяльності військовослужбовців постійно відбувається міжособистісна взаємодія, яка може проявлятися у конструктивній та деструктивній формах.

У ході дослідження було встановлено, що прояв деструктивного лідерства у підрозділах є незначним, але водночас виявлено низку спільностей, тенденцій та відмінностей, які залежать від соціометричного статусу військовослужбовців. Так, військовослужбовці з різним соціометричним статусом однаково відчувають і надають значущості випадкам, коли командири поведуться гордовито, зарозуміло та нахабно, коли вони намагаються пригнічувати інтелектуальні здібності підлеглих, та однаково сприймають прояви несправедливості. А демонстрація командиром схильності до насильницької поведінки хоча й не проявляється під час міжособистісної взаємодії між командирами та підлеглими, але є значущою для всіх військовослужбовців військових колективів. Для військовослужбовців з високим соціометричним статусом, крім уже згаданих форм прояву деструктивного лідерства, недотримання командирами обіцянок є також значущим чинником, а неважливих форм прояву деструктивного лідерства немає, і будь-яка форма у разі проявлення сприйматиметься ними як значуща.

Відмінності ж у сприйнятті військовослужбовцями з різним соціометричним статусом форм деструктивного лідерства полягають у наданні цими військовослужбовцями значущості формам деструктивного лідерства, що не проявляються у підрозділі та залежать від рівня авторитету й активності військовослужбовців.

Отже, дослідження розкриває особливості ставлення військовослужбовців з різним соціометричним статусом до проявів деструктивного лідерства у військових колективах, що має бути враховано посадовими особами під час міжособистісної взаємодії з особовим складом. А визначення особливостей впливу проявів лідерства на мотивацію військовослужбовців може бути перспективним напрямом подальших досліджень.

Перелік джерел посилання

1. Доктрина з військового лідерства в Національній гвардії України. Грудень 2022. URL: <http://surl.li/kuwor> (дата звернення: 11.11.2024).
2. Винославська О. В., Кононець М. О. Теоретичні аспекти деструктивного лідерства в організації: аналіз зарубіжних досліджень. *Актуальні проблеми психології*. Київ, 2020. Т. I. Вип. 55. С. 10–15. URL: <http://surl.li/mhwwvn> (дата звернення: 11.11.2024).
3. Карпенко В. Поняття лідерства у воєнно-наукових дослідженнях. *Військова освіта*. 2021. № 2 (44). С. 91–99. URL: <http://surl.li/bsxzyu> (дата звернення: 11.11.2024).
4. Thomas Hol Fosse, Anders Skogstad, Ståle Valvatne Einarsen & Monica Martinussen. Active and passive forms of destructive leadership in a military context: a systematic review and meta-analysis. *European Journal of Work and Organizational Psychology*, 28:5, 2019. P. 708–722. URL: <http://surl.li/vpsviy> (accessed: 11.11.2024).
5. Leadership Insight. *The Centre for Army Leadership*. URL: <http://surl.li/tromf> (accessed: 11.11.2024).
6. AC 72029. The Army Leadership Doctrine. *The Centre for Army Leadership, Royal Military Academy Sandhurst*. 2021. 86 p. URL: <http://surl.li/perse> (accessed: 11.11.2024).
7. ADP 6-22, C1. Army Leadership and the Profession. *Headquarters Department of the Army*. Washington, DC, 2019. 132 p. URL: <http://surl.li/trojt> (accessed: 11.11.2024).
8. Hancock, A. J., Gellatly, I. R., Walsh, Megan. M., Arnold, K. A., & Connelly, C. E. Good, Bad, and Ugly Leadership Patterns: Implications for Followers' Work-Related and Context-Free Outcomes. *Journal of Management*. 2023. 49 (2). P. 640–676. URL: <http://surl.li/ylrizk> (accessed: 11.11.2024).
9. Lundmark R., Stenling A., von Thiele Schwarz U. and Tafvelin S. Appetite for Destruction: A Psychometric Examination and Prevalence Estimation of Destructive Leadership in Sweden. *Front. Psychol*. 2021. Vol. 12:668838. URL: <http://surl.li/ycvjvi> (accessed: 11.11.2024).
10. Kira O. Foley, Stefanie Plemmons Shaughnessy. Negative Leader Behavior: What Do Our Scales Measure? *Technical Report 1391*. United States Army Research Institute for the Behavioral and Social Sciences. 2021. 60 p. URL: <http://surl.li/rltovo> (accessed: 11.11.2024).
11. Batchelor J. H., Whelpley C. E., Davis M. M., Burch G. F., & Barber III, D. Toxic Leadership, Destructive Leadership, and Identity Leadership: What are the Relationships and Does Follower Personality Matter? *Business Ethics and Leadership*, 2023. 7 (2). P. 128–148. URL: <http://surl.li/xjuebg> (accessed: 11.11.2024).
12. Larsson G., Fors Brandebo M., and Nilsson S. Destrudo-L. development of a short scale designed to measure destructive leadership behaviours in a military context. *Leadersh. Organ. Dev.* 2012. J. 33. P. 383–400. URL: <http://surl.li/gghdsp> (accessed: 11.11.2024).
13. Товма І. М., Товма М. І. Особливості ставлення військовослужбовців з різним соціометричним статусом до проявів лідерства у військових колективах. *Честь і закон*. 2024. № 2 (89). С. 134–142. URL: <http://surl.li/kqvuyu> (дата звернення: 11.11.2024).

Стаття надійшла до редакції 27.11.2024 р.

UDC 159.98:355.1

I. Tovma, M. Tovma, I. Stepanko

PECULIARITIES OF ATTITUDE OF SERVICEMEN WITH DIFFERENT SOCIOMETRIC STATUS TO DEMONSTRATION OF DESTRUCTIVE LEADERSHIP IN MILITARY TEAMS

Analyzes and summarizes modern scientific and theoretical researches of military leadership, identifies and proposes the forms of destructive leadership that are represented in professional environment of servicemen of the National Guard of Ukraine. The forms of destructive leadership demonstrated by the commanders in their professional activities have been determined. Both decreasing and increasing tendencies to the perception of destructive leadership forms, which are displayed by commanders have been identified and analyzed considering the sociometric status of servicemen. The forms of destructive leadership

demonstrated by the commanders have been determined and ranked according to the significance for servicemen with different sociometric status. The peculiarities and differences of the forms of destructive leadership that are either displayed or not in military teams and the significance of their perception by servicemen with different sociometric status have been revealed. It has been found, that both servicemen with high and low sociometric statuses are common in perception and valuing the significance of commanders' arrogant behavior, cases when commander treats people differently and makes subordinates stupid and the use of threats to get his/her way which haven't been demonstrated by the commanders but still are significant destructive factors for all servicemen. Additionally, it has been determined that for servicemen with high sociometric status cases when the commander doesn't keep promises are significant and there are no insignificant factors for them at all. The research outlines could be used by the commanders while interacting with subordinates in order to impact more affectively while performing professional tasks.

Keywords: leadership, military leadership, destructive leadership, leadership behavior, sociometric status, military team.

Товма Ігор Миколайович – кандидат військових наук, заступник начальника кафедри психології та педагогіки гуманітарного факультету Національної академії Національної гвардії України
<https://orcid.org/0000-0003-4997-6314>

Товма Микола Іванович – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри організації роботи з персоналом оперативного факультету Національної академії Національної гвардії України
<https://orcid.org/0000-0001-8814-9544>

Степанко Іван Вікторович – начальник служби по роботі з особовим складом військової частини 2276 Національної гвардії України
<https://orcid.org/0009-0001-2240-7341>